

DISKUSIA

Mládež alebo mladá generácia? Zostane mládež iba pojmom krásnej literatúry?

Peter Ondrejko¹

Katedra pedagogiky a andragogiky Filozofickej fakulty UK, Bratislava

***Anotácia:** Teoretické diskusie v sociológii mládeže sa čoraz viac zameriavajú na to, ako chápať spoločenské zmeny, umiestňovať mládež ako produkt sociálnych zmien, alebo okolo konceptov, ako je neskorá modernita a koncept generácie a mládeže. Tieto diskusie vyvolali otázky o tom, ako prekonceptualizovať koncepcie mládeže a dospelosti a širšie časové úseky, ktoré formujú skúsenosti mládeže s výzvou na permanentný výskum medzigeneračných vzťahov, vrátane jeho explanácie a z nej vyplývajúci „message“ decíznym orgánom, so snahou o prekonanie priepasti medzi doterajšími prístupmi a prístupmi pomocou konceptu „generácie“.*

***KLúčové slová:** Mládež, generácia, aktér, medzigeneračné vzťahy, generačné nezhody.*

Youth or Young Generation?

Theoretical discussions in the sociology of youth are increasingly focused on how to understand social change, place youth as a product of social change, or around concepts such as late modernity and the concept of generation and youth. These discussions raised questions about how to pre-conceptualize the concepts of youth and adulthood and the wider time frames that shape young people's experiences of the call for ongoing research on intergenerational relations, including its explanation and the resulting "message" of the decision-making body, seeking to bridge the gap between approaches. and approaches using the concept of "generation".

***Key words:** Youth, generation, actor, intergenerational relations, generational disagreements.*

Úvod

Procesy výchovy a vzdelávania² sa týkajú všetkých vekových skupín obyvateľstva, rovnako tak jednotlivcov, ako i najrôznejších sociálnych skupín, profesií, dokonca i celých národov v úsilí o nárast ich vzdelania, kultúrnosti,

¹ Prof. PhDr. Peter Ondrejko, DrSc., pozri link https://cs.wikipedia.org/wiki/Peter_Ondrejko%C4%8D, e-mail: pondrejkovic37@gmail.com

² Zámerne sa vyhýbame pojmu edukácia, používanému prevažne v anglicky hovoriacich krajinách, ktorý nepovažujeme za identický s procesom výchovy a vzdelávania, typickým pre krajiny strednej Európy, ktorej súčasťou sa právom tradície a dejín (osobitne kultúrnych) môžeme cítiť.

zmenu vlastností, vždy so značnou špecifikou prostredia a podmienok, v ktorých prebiehajú, s rôznou intenzitou a rôznymi cieľmi. Sú neodmysliteľnou súčasťou tak každodennosti, ako i mnohých projektov, zámerov, ideológií a očakávaní. Ich efektívnosť neraz môže hraničiť s manipulativnosťou, ich úspešnosť súvisí však s nespočetným množstvom zámerov, podmienok, faktorov, neplánovaných a neočakávaných okolností, emergenciou, úsilím a záujmu spoločnosti.

Za nepopierateľnú skutočnosť považujeme rôznu intenzitu a rôzne podoby, neraz označované ako štýly (autoritársky, premisívny, liberálny, demokratický, montesori, humanistický a pod.), za ktorých výchovy a vzdelávania prebiehajú. Jednou z podmienok je určite dobré poznanie predovšetkým tých, ktorých sa výchova a vzdelávanie týkajú. Práve od tohto poznania sa má odvíjať obsah, forma i metódy ich realizácie. Rovnako tak považujeme za preukázanú skutočnosť, že hlavne intenzita a význam výchovy a vzdelávania má svoje ťažisko v mladosti. *Mladosť* je obdobie života, ktorým prejde každý človek. Mladý vek, doba vývinu, rastu, ale i hľadania je pre väčšinu ľudí to najkrajšie obdobie v ich živote. Nedá sa presne povedať, koľko rokov má mladosť. Ako sme sa všetci v škole učili, Sládkovič to poeticky vyjadril:

A čo je mladosť? - Dvadsaťpäť rokov?

Ružových tvári hlad' jará?

Či údov sila? Či strmosť krokov?

Toto sa všetko zostará!

Mladosť je túžba živá po kráse,

je hlas nebeský v zemskej ohlase,

je nepokoj duší svätý,

je tá mohutnosť, čo slávu hľadá,

je kvetín lásky rajská záhrada,

je anjel v prachu zaviaty!

Mohli by sme spomenúť aj Hviezdoslava: „*Ó, mládež naša, tys' držiteľkou rána, vladárkou mája tys', jara pokladníkom, šafárom šťastlivým...*“³, pre ktorého je mládež zárukou šťastnej budúcnosti slovenského národa... Adam Mickiewicz píše Ódu na mladosť: *Ó, mladosť, nektár tvojho života v dovtedy sladký, kým sa svorne delí; nebeská radosť v srdciach kolotá....*⁴ Asi najzaujavejším kúzlom mladosti je Hölderlinova poézia (*Hymne an den Genius der Jugend*), ktorá sa stala podobne ako Goetheho *Utrpenie mladého Werthera* súčasťou klenotov svetovej literatúry. S umeleckým stvárnením mladosti, niekedy až jej ospievaním sa stretávame nielen v slovenskej ako aj v českej literatúre, ale i v národných literatúrach takmer všetkých európskych krajín. Krásna literatúra, vrátane poézie stvárnila mladosť možno najvýstižnejšie. No i počínajúc začiatkom 20. storočia sa mládež stáva neraz pateticky symbolom pre vitalitu, emancipáciu a „štylizovaný pokrok“ (Hornstein 1989, Leisering 2003, Mitteraurer 1986, Kohli 1985 a i.).

³ <https://zlatyfond.sme.sk/dielo/202/Orszagh-Hviezdoslav-Letorosty-III/16#ixzz5suoEVE65>

⁴ Interpretáciou sa zaoberá Garmušková, M. 2014 str. 2-4

Toto obdobie života však akoby čoraz častejšie uniká našej pozornosti vo vede, racionalite jej analýzy a konštatovania jej vlastností. Nositelia mladosti, prevažne mládež, je čoraz menej predmetom vedeckého poznania. Rozvoj vedeckého výskumu mládeže a jeho účasť na „lepšom poznaní a porozumení mladej generácii“ v SR akoby zaostal. Na empirické výskumy sa dostáva nedostatok prostriedkov, psychológovia a pedagógovia, ak pristupujú k mládeži, tak spravidla z hľadiska svojich aktuálnych čiastkových cieľov, všeobecné otázky, skrývajúce zákonitosti, sú pokladané za prázdne teoretizovanie a tak sa neraz otvára otázka, o ktorej sme si mysleli, že sme na ňu viackrát odpovedali: čo je to vlastne mládež a či možno o nej hovoriť ako o „mladej generácii“?

Mládež ako sociálny jav

V sociológii sme v sedemdesiatych až deväťdesiatych rokoch minulého storočia charakterizovali mládež ako sociálny jav a krízu identity (Ondrejkovič, P. 1998). Aj ako historickú kategóriu, ktorá sa objavila v Európe nástupom strojovej veľkovýroby, ako obdobie medzi detstvom a dospelosťou. Pomáhali sme si teóriami E. Eriksona, S. N. Eisenstadta, J. Habermasa a U. Becka. Identifikovali sme obdobie, všeobecne nazývané obdobím mladosti a ľudia, prežívajúci túto fázu života, sa stali považovaní za príslušníkov veľkej spoločenskej skupiny, nazývanej mládež (diela V. Macháčka, H. Tokárovej, P. Ondrejkoviča, práce Zubalová, M., Zvalová, M. a kol. 1994, Bezákovej V. a kol. 1997, a i.). Charakterizovali sme problémy javmi, ktorých povaha už nie je biologická, ale skôr spoločenská. K týmto javom patrí predovšetkým návšteva školy, s ktorou sa stretávame takmer vo všetkých štátoch sveta a jednoznačne vo všetkých štátoch Európy, kde je súčasne rozhodujúca časť príslušnej populácie v polohe povinnej školskej dochádzky. Súčasnne sa dnes už na celom svete pokladá za takmer prirodzené, že po uplynutí a završení procesu pohlavnej identifikácie človeka končí obdobie detstva, ale obdobie dospelosti, kedy sa stáva človek plnohodnotným členom spoločnosti so všetkými právami ale aj povinnosťami, ešte nenastáva.

Dnes, koncom druhého decénia 21. storočia, sa musíme pýtať, či možno tieto poznatky aplikovať aj v súčasnosti. I keď bol takmer všeobecne prijímaný konsenzus, že mládež nebola jednoliatym celkom, a bola vnútorne štruktúrovaná, je otázkou, či nás zmeny, ktoré postihli zmeny v spoločnosti, v rodine, v spôsobe života, nestavajú pred úlohu, premyslieť a prostredníctvom empirických výskumov doložiť inú koncepciu, ktorá by integrovala v sebe aj biologické, demografické, sociálne a psychologické ukazovatele každodenného života. Zmeny, ktoré by predstavovali kontinuitu vývoja a dokázali postihnúť súčasnú charakteristiku a miesta významného obdobia medzi detstvom (o ktorom nemožno pochybovať, že existuje) a obdobiami, ktoré za detstvom nasledujú. V týchto charakteristikách je nevyhnutné zohľadniť aj prienik jednotlivých období života, vrátane tzv. večnej mladosti, predčasnej dospelosti a staroby, starnúcej populácie a genderové⁵ rozdiely, vlastnosti a správanie

⁵ Šmausová, G. tvrdí, že ku genderovým rozdielom v správaní nevedú ľudia prírodné

človeka spojené s obrazom muža resp. ženy zo spoločenského a kultúrneho hľadiska súčasnosti. Určite by sme nemali zabúdať ani na nadobúdanie kapitálov (sociálneho, kultúrneho, humánneho).⁶

„To, čo zasvätení nazývajú štúdiom mládeže, je často zle definované. Zameriava sa na životy mladých ľudí v rôznych kontextoch, hoci tendencia vyhnúť sa chronologickým definíciám mládeže znamená, že štádium života, ktoré študujeme, sa môže interpretovať zužujúco, rovnako široko súbežne s dospievaním ako bio-psychologické štádium vývoja. alebo štedrejšie interpretované na pokrytie mladej dospelosti. Zatiaľ čo sociológia zostáva prevládajúcou disciplínou, ďalšie perspektívy sú čerpané zo sociálnej psychológie, politológie, ľudskej geografie a antropológie. Vzhľadom na to, že súčasná sociológia je často vnímaná ako vnútorne rozdelená, s nedostatkom súvislého jadra (Dunning and Hughes 2012⁷), možno nie je prekvapujúce, že sociologické prístupy k mládeži sú roztrieštené medzi rozdielmi medzi tými, ktorí pracujú s rôznymi formami štrukturalizmu, a tými, ktorí sa zaujímajú o postštrukturalizačné perspektívy“ uvádza Furlong A. (2015).

Vo viacerých spoločenských vedách (osobitne v psychológii, sociológii a pedagogike, demografii), sa s väčšou naliehavosťou objavuje problematika generácií. Generácia vo význame pokolenia v najrôznejšej podobe sa stáva obsahom empirických výskumov, ako i spoločenskovedných, osobitne sociologických teórií. Bezprostredne súvisí s problematikou s otázkami štruktúry spoločnosti, miesta vekových skupín obyvateľstva v tejto štruktúre, s otázkami podielu na moci a spoločenskej mobility. Stretávame sa i s názormi, podľa ktorých sú medzigeneračné vzťahy pedagogickou kategóriou, najmä preto, že sa neredukujú iba na sociálne a rolové vzťahy, súvisiace so sociálnou identitou⁸, ale na celok medziľudských vzťahov (Böhnisch 1996⁹, Giesecke 1997, Goffman 1971), súvisiacich s personálnou identitou.

Generácia

Za podstatné pre vznik medzigeneračných vzťahov, ktoré by si zaslúžili podrobnejšie zmienky, možno považovať vznik a existenciu rôznych záujmov,

znaky, ale práve špecifická socializácia k mužským a ženským roliam. Práve samotná socializácia zohráva dôležitú úlohu v reprodukovanií genderových očakávaní, charakteristík, praktík a stereotypov. Jedinci sa tieto stereotypy a „správne chovania“ učia už od narodenia, na základe svojho biologického pohlavia. Pričom samotný gender pohlavie nemá. Muži a ženy nemajú odlišné vlastnosti, skôr si vyberajú zo setu vlastností a rôznou mierou tieto vlastnosti i zdieľajú.

⁶ Podrobnejšie pozri o tom Ondrejko, P. 2011, Sociálny a kultúrny kapitál ako sociálne hodnoty, normy a ciele vo výchove a vzdelávaní. In: *Pedagogika.sk*, roč. 2, 2011, č. 4.

⁷ Dunning a Hughes lokalizujú prácu Eliasa v diskusii o kríze sociológie ako subjekt a porovnávajú jeho obrazový prístup s prístupmi troch hlavných postáv modernej sociológie: Anthony Giddens, Michel Foucault a Pierre Bourdieu.

⁸ O termíne sociálne pozri Ondrejko, P, 2017 Čo sú sociálne vedy I, nejednoznačnosť a veľká variabilita významu pojmu sociálne I., II.

⁹ Pozri aj Das Generationenproblem im Lichte der Biografisierung der Lebensalter. Böhnisch In: Ecarius, J. 1998

ktoré sa stávajú súčasťou postojov obyvateľstva rôzneho veku a ich konania ako aktérov sociálneho diania. Sociálny aktér je nositeľ, iniciátor a realizátor sociálnej činnosti. Sociálny aktér je synonymom pre individuum, avšak používa sa aj pre označenie sociálnych skupín ako možných nositeľov sociálnych aktivít. Pokladáme ho za reálny čínorodý subjekt sociálneho diania. Je orientovaný k nejakému cieľu a manipuluje, či disponuje nejakými zdrojmi k jeho dosiahnutiu. Termín sociálny aktér je výstavbovou kategóriou, jednotkou sociálneho systému v teórii sociálneho systému Talcota Parsonsa. Aj v iných teóriách sa označuje aktér ako nositeľ sociálnych statusov a sociálnych rolí. Napr. aj v koncepcii Maxa Webera je sociálny aktér objektom konajúceho, orientovaného a očakávajúceho subjektu (aktéra) sociálneho konania.

Aktérmi sociálneho diania sú individuá i sociálne skupiny, ktorých orientácia na ciele, voľba prostriedkov k ich dosiahnutiu, ale predovšetkým voľba samotných cieľov sú významne závislé od vekovej príslušnosti. Rozdielnosť vo voľbe cieľov, v orientácii na ne, ale aj voľba prostriedkov na ich dosahovanie sa stávajú zdrojom vzniku sociálneho poľa¹⁰ s istým napätím (societal tension), s rôznou intenzitou. Práve toto napätie sa stáva zdrojom sociálnych zmien a predstavuje tak dynamický aspekt spoločnosti. Jestvuje i teória actor-network alebo teória siete agentov (ang. actor-network theory, skrátene ANT), sociologická teória formulovaná v druhej polovici 80. rokov Brunom Latourom spolu so sociológmi Michelom Callonom a Johnom Lawom. Od ostatných sociologických teórií sa odlišuje tým, že ANT nezahŕňa iba ľudí, ale aj objekty, organizácie a koncepty. Nazýva ich actors (aktéri, činitelia, agenti, elementy). Od tejto teórie budeme abstrahovať vzhľadom na indikátory, ktoré používame v empirickom výskume medzigeneračných vzťahov.

Osobitnú úlohu ako aktéri sociálneho diania zohráva kategória tých, ktorých stále nazývame mládež. Od čias svojej existencie ako sociálna skupina vstupuje do vzťahov s vekovo odlišnými aktérmi a súčasne vytvára sociálny útvar, ktorý nazývame generácia. Z hľadiska sociokultúrneho je však dôležitejšie (podľa Mannheimu 1984, s. 509 - 565), že generácia nevzniká narodením sa v približne rovnakom období, ale sa vytvára v procese komunikácie.

Spravidla hovoríme o mladej, nastupujúcej generácii, strednej a odstupujúcej generácii. Striedanie generácií je sprevádzané sociálnymi (generačnými) konfliktami, ktoré môžu mať rôznu intenzitu a rôznu podobu. Odchádzajúca generácia sa vzdáva svojich sociálnych pozícií iba postupne. Striedanie generácií a konflikty sa nezriedka manifestujú v najrôznejšej podobe i v rodine, pričom môžu nadobúdať latentnú alebo zjavnú, manifestovanú podobu. Neraz sme svedkami prejavov generačných nezhôd na verejnosti, v politickom živote,

¹⁰ Vychádzame z poňatia sociálneho poľa podľa P. Bourdieu. Sociálne pole vymedzuje ako relatívne autonómnu časť sociálneho priestoru, ktorá sa riadi vlastnými pravidlami a je štruktúrovaná vlastným systémom distribúcie foriem kapitálu (vrátane sociálneho – pozn. P.O). Inými slovami sociálne pole je univerzum, ktoré „sa riadi vlastnými zákonmi fungovania a transformácie, ...ide o štruktúru objektívnych vzťahov medzi pozíciami, ktoré v nich zaujímajú jednotlivci či skupiny, ktoré si konkurujú v úsilí o legitimitu.“ (Bourdieu, P. (1992) 2010.

v oblasti riadenia (inštitúcií, organizácií), vo vede, technike, umení a literatúre. Generačné nezhody môžu byť aj umelo, ba i účelovo rozduchované, spravidla s cieľom prístupu k moci. Aby sme však porozumeli moci a prístupu k nej, v jej materiálnej podobe, v jej každodennom pôsobení, musíme naše teórie podrobiť empirickému výskumu.

Ani niektoré ďalšie vlastnosti, ktoré dnes pokladáme za veľmi významné, sme v charakteristike mládeže ako sociálnej skupiny v predchádzajúcom období nepoužívali. Patrí k nim nomádstvo, ktoré sa prejavuje sťahovaním za štúdiom, školou, zamestnaním, za prácou a to nie iba na území jednej krajiny. O „nomádstve“ hovoria viacerí autori. Maffesoli ho vníma ako inherentný prvok postmoderny, ako prejav túžby po „nikde“, po vymanení sa z rigidnej štruktúry utilitárneho usporiadania sveta. V tomto kontexte reprezentuje pojem nomádstva „blúdenie“, či už ide o blúdenie v hyperpriestore internetu alebo akékoľvek prejavy deviácie z pevne stanoveného rámca hodnôt (Maffesoli, 2002, str. 19 a nasl.). Spirituálne nomádstvo sa používa na označenie migratívnej konfesionality. Tento termín sa spája s opakovanou, viacnásobnou konverziou alebo s duchovným hľadaním, ktoré je častým javom v súčasnej spoločnosti, čo by sme boli v minulosti nazývali krízou identity a hľadaním seba v mladosti.

Obdobne aj tribalizmus, ako sú zvyky a viera v kmeňový život spoločnosti, kde stále jestvuje podvedomie a myslenie založené na silnej viere vo vlastnú socioskupinu. Na začiatku 21. storočia sa tribalizmus začal silne rozširovať na elitárstvo, politické strany, klany, kliky, bandy, deviantné skupiny. Neraz je následkom manipulácie, využívania lojality k vlastnému národu alebo skupiny. Tento proces môže pribrzdiť ale i významne ovplyvniť napr. sociálna pedagogika, výchova a vzdelávanie, ktorých doterajšie metódy a prostriedky neraz zlyhávajú.

Vznikajúce generačné konflikty sú špecifickými konfliktami, ako rozpor v procese vývoja, kedy každá generácia vystupuje ako relatívne samostatná sociálne formujúca sa sila. Príčinou konfliktu je uznávanie alebo snaha uznávať rozdielne hodnotové systémy, ba i normy, podmieňujúce konanie sociálnych aktérov.

Tieto znaky nabádajú k prekonávaniu pôvodných charakteristík mládeže, zredukovaných na „obdobie medzi detstvom a dospelosťou“. Z uvedených hľadísk forma existencie mládeže ako psychosociálneho moratória medzi pohlavnou zrelosťou a plnohodnotným statusom dospelosti je vlastne javom (i na Slovensku) s vlastnou históriou. Jej vznik sa viaže na industrializáciu spoločnosti a aj preto obsah kategórie mládež v spoločenských vedách odporúčame aktualizovať. Sme presvedčení, že človek je sociálna bytosť, a takou aj zostane, s vlastnou históriou, ktorá sa viaže na sily kultúry. Prostredníctvom sily kultúry, sily sociálnych procesov, sa prekonávajú jeho vekové charakteristiky a stávajú sa silnejšími pod vplyvom individuálnych intencií, politik, pedagóg, ba i genetiky¹¹ a mladý človek sám sa stáva aktérom dynamiky generačných zmien.

¹¹ Citované podľa Hondrich, 2001. Frankfurtský sociológ Karl Otto Hondrich (1937 –

Generácia je prostredníctvom generačných konfliktov jeden z významných faktorov dynamizácie spoločnosti. Dynamika generačných zmien, striedanie generácií, zabezpečuje:

1. Kontinuitu vo vývoji spoločnosti, príp. kontinuitu v sociálnej zmene. Toto odovzdávanie poznatkov a skúseností sa uskutočňuje prostredníctvom socializácie, ako celoživotného procesu aktívneho osvojovania si hodnôt, noriem a vzorcov správania a nevzťahuje sa iba na obdobie mladosti. Obsahom odovzdávania bývajú aj potreby, ciele, vzťahy (sociálny a kultúrny kapitál), spôsoby života.

2. Prekonávanie mocenských vzťahov, ktoré môže byť spontánne, prudké, ale i postupné, pozvoľné. Býva spojené so vznikom a rozvojom subkultúr, ktoré sa neraz v procese striedania generácií etablujú, stávajú sa dominantnými alebo dožívajú a zanikajú.

Stávame sa svedkami pokusov veľkého počtu označovania generácií. Na tomto mieste uvedieme iba niektoré.

Generácia Y sú väčšinou deti rodičov, narodených v povojnových rokoch, tzv. baby boomers. Niekedy sa chápe ako nasledovník generácie X a generácie MTV. Objavili sa aj pokusy označiť túto generáciu po anglicky ako Millennials alebo ako internetová generácia ("iGen") a dať jej názov podľa kľúčových udalostí a trendov, ktoré sa jej týkajú.

Generácia tzv. Husákových detí, generácia rodových súdržností, manažérska generácia, učiac sa generácia, Me Me Me generácia, a pod. sú príklady ďalších pokusov o označovanie generácií.

Generácia Z, či Gen Z, (angl. Post-Millennials, iGeneration, Plurals, alebo Homeland Generation) je demografická kohorta ktorá nasleduje po Generácii Y (Millennials). Presné ohraničenie tejto generácie nie je stanovené. Podľa demografov by malo byť ohraničené od polovice 90. rokov 20. storočia po prvé roky od roku 2000. Signifikantným pre túto generáciu je značný rozsah využívania internetových technológií. Začínajú s nimi už od veľmi útleho veku. Členovia Generácie Z sú stotožnení s technológiami a sú v interakcii so sociálnymi internetovými sieťami, ktoré predstavujú významný podiel ich spoločenského života. Niektorí komentátori poukazujú na to, že tento ich spôsob seberealizácie narástol po nástupe ekonomickej krízy v roku 2007, ktorá im dala pocit nevyrovnanosti a nebezpečenstva.¹²

Generácia Alfa (α) - deti Generácie Alfa budú vyrastať s iPadmi v ruke, nebudú poznať svet bez smartfónu a budú schopné prenášať svoje myšlienky online, v priebehu niekoľkých sekúnd. Tieto masívne technologické zmeny budú okrem iného znamenať, že „... táto generácia bude najviac transformačnou a vzdelanou generáciou vôbec“.¹³

2007), bol profesorom sociológie na Goethe Universität Frankfurt, zakladateľ der Arbeitsgruppe Soziale Infrastruktur. Venoval sa veľkým politickým témam, ako globalizácia, vojny a génové techniky.

¹² Podrobnejšie pozri Who are Generation Z ? dostupné na

<http://tiie.w3.uvm.edu/blog/who-are-generation-z/#.XO7cMf5nrBi>

¹³ Podrobnejšie pozri Christina Sterbenz, Dec. 5, 2015, 5:26 PM, dostupné na

<https://www.businessinsider.com/generation-alpha-2014-7-2>

Nebudeme sa na tomto mieste púšťať do kritiky označovania uvedených generácií, ktoré majú neraz publicistický charakter. Pravdepodobne sa stane predmetom úvah, ba i empirických výskumov pandémie (koronavírus) a jej odrazu v spôsobe života rôznych vekových kategórií, len nedávno sme sa stretli s tzv. najohrozenejšou skupinou obyvateľstva, neraz označovanou ako generácia post 65 ročných. Isté je však, že ich synonymom nemôže byť kategória „mládež“, konštruovaná na základe rovnakých kritérií.

V súčasnosti však prevažujúca literatúra a výskumy nenasvedčujú tomu, že by dochádzalo k významnejším obratom v klasickom ponímaní mládeže, i keď isté prvky zmien zaznamenávame vo viacerých dielach (napr.¹⁴). V r. 2017 vyšlo pozoruhodné dielo autoriek Helena Helve a Gunilla Holm (2017)¹⁵. Práca ponúka zriedkavý porovnávací prehľad oblasti, ktoré sa často zameriavajú na miestnu alebo národnú situáciu. Recenzenti poznamenávajú, že zbierka medzinárodných príspevkov publikácii poskytuje globálny pohľad na mládež. Žiaľ, ani v časti skúmajúcej teoretické poznatky sa nedotýkajú problémov generácie. Najkomplexnejší a najaktuálnejší sociologický text zameraný na mládež (austrálsky kontext s globálnymi príkladmi) je dielom autorov Rob White, Johanna Wyn a Brady Robards *Youth and Society* (2016).

Wilfried Ferchhoff (2011) je autorom pozoruhodnej monografie *Jugendkulturelle Stile und Szenen im 21. Jahrhundert*.¹⁶ Autor v 10 kapitolách analyzuje proces a sociálne podmienky dospievania na začiatku 21. storočia zo socio-historického a sociologického hľadiska. V tomto aktualizovanom vydaní pokračuje diferencovaný obraz kultúr mládeže, ktorý zahŕňa rozmanité estetické tvorivé životné štýly a životný štýl (médiá, móda, šport atď.), venuje sa podľa neho aj obrovským problémovým konšteláciám mladých ľudí v

¹⁴ Ulrich Beck, Elisabeth Beck-Gernsheim: *Generation global und die Falle des methodologischen Nationalismus*. Für eine kosmopolitische Wende in der Jugend- und Generationssoziologie. In: Dirk Villányi, Matthias D. Witte, Uwe Sander (Hrsg.): *Globale Jugend und Jugendkulturen*. Juventa, Weinheim/ München 2007, S. 55–74., Katharina Liebsch (Hrsg.): *Jugendsoziologie. Über Adoleszente, Teenager und neue Generationen*. Oldenbourg, München 2012, Heinzlmaier, Bernhard & Ikrath Philipp (2013): *Generation Ego*. Die Werte der Jugend im 21. Jahrhundert. Wien: Pro Media. Andreas Lange, Herwig Reiter, Sabina Schutter 2018 *Handbuch Kindheits- und Jugendsoziologie* Springer VS

¹⁵ Helena Helve je profesorka vzdelávania mládeže na univerzite v Kuopio a profesorka sociológie a porovnávacieho náboženstva na univerzite v Helsinkách. V rokoch 2002–6 bola predsedníčkou fínskej spoločnosti pre výskum mládeže a predsedom Výskumného výboru pre mládež Medzinárodnej sociologickej asociácie. Gunilla Holm je profesorkou vzdelávania na University of Western Michigan University v USA. Je viceprezidentkou Výskumného výboru Medzinárodnej sociologickej asociácie pre mládež pre Ameriku.

¹⁶ **Ferchhoff**, Wilfried, 1946 – 2015, profesor na Fakultät für Erziehungswissenschaft der Universität Bielefeld. Prispel k profesionalizácii sociálnych služieb a profesionalite sociálnych profesií mládeže. Jeho hlavné eranie bol výskum štrukturálnych zmien mládeže.

rodine, škole, práci, voľnom čase. Robí najmä pre pedagógov problémy zrozumiteľnejšími. Podľa Ferchhoffa mládežnícke kultúry boli a sú kreatívnou formou spochybňovania daností etablovanej spoločnosti, ale aj vyhrcovaním problematických spoločenských tendencií.

Australskí sociológovia Woodman a Wyn prezentujú zrozumiteľnosť a skutočnú hĺbku diskusií v mládežníckych štúdiách na základe svojich poznatkov v Austrálii. Autori sprevádzajú čitateľov hlavnými sociologickými teóriami o mladých ľuďoch a sofistikovanými kritikami, z ktorých je možné prehodnotiť mládež a generáciu v súčasnosti. „Vychádzajú z koncepcie „sociálnej generácie“ a „individualizácie“. Dan Woodman a Johanna Wyn tvrdia, že pochopenie nových foriem nerovnosti v kontexte rastúcich sociálnych zmien je pre výskumných pracovníkov hlavnou výzvou. Argumentujú, že pomocou sociológie sa ukazuje, že spoločenské zmeny a nové riziká nie sú fasádami, za ktorými sa skrývajú skutočnejšie a dlhodobejšie formy nerovnosti, ale sú ústredným prvkom nerovností triedy, pohlavia a rasy a to v podmienkach, v ktorých vyrastajú vznikajúce generácie mladých ľudí.

Možno iba súhlasiť s tým, že teoretické diskusie v sociológii mládeže sa čoraz viac zameriavajú na to, ako chápať spoločenské zmeny, či umiestňovať mládež ako produkt zmien ekonomických režimov alebo konceptov, ako je neskorá modernita. Tieto diskusie vyvolávajú otázky o tom, ako aktualizovať koncepcie mládeže a širšie časové úseky, ktoré formujú jej zážitky. Na online seminári 24. júna 2020 účastníci preskúmali teóriu a spoločenské zmeny v sociológii mládeže. Účastníci preskúmali otázky vrátane (ale nielen):

- Otázka generácií ako teoretického nástroja
- Kľúčové spoločenské a ekonomické transformácie, ktoré formovali súčasné skúsenosti s mládežou
- Miestne a národné špecifiká v biografiách mládeže v súvislosti s globálnymi sociálnymi zmenami.

„Generace mají tendenci své generační vědomí přenášet na jiné generace. Nereflektovaně předpokládají, že vědomí těchto generací ve fázi mládeže bylo takové, jako je u nich, v důsledku historických událostí, které se udály mimo jejich sociální věk mládeže.“ Uvádza Petr Sak v jednom zo svojich pozoruhodných príspevkov (zatiaľ nepublikovaných). Považujeme za vhodné dodať, že toto konštatovanie sa netýka iba generácií vo fáze mládeže, ale i sociológov, ktorí projektujú svoje znalosti i do formovania názorov o existencii súčasnej mládeže.

Eurostat (2015 s.191 - 208) už nepoužíva termín mládež, ale „mladí ľudia“, pričom sa zdôrazňuje, že „mladí ľudia práve pri obsiahlej digitalizácii sú považovaní za priekopníkov...v zaobchádzaní s novou technológiou.“ Tento fenomén nazývajú ako „digital age divide“.

Dodajme, že Dan Woodman v publikácii Sociológia generácií a mládežnícke štúdie (The sociology of generations and youth studies 2016) sa zameriava na „sociálne generácie“ v štúdiu mládeže. Sústreďuje sa na normatívnu prácu Karla Mannheimu a sleduje jeho marginalizáciu vo výskume a navrhuje dôvody jeho obnovy. Navrhuje, aby sa koncepcia na generácie vrátila do popredia, pretože poskytuje rámec na teóriu a skúmanie priesečníkov meniacich sa prechodov mládeže a kultúrnych foriem so širšími sociálnymi zmenami.

Zdá sa, že nemožno vysloviť tvrdenie ani v hypotetickej podobe, ktoré by jednoznačne spochybňovalo jestvovanie mládeže v pôvodných charakteristikách, ako etapu ľudského života, ako vekovú kategóriu. Možno však pokladať za nevyhnutné prehodnotiť univerzalitu pôvodného prístupu k obsahu pojmu mládež, rovnako tak ako aj prekonávať nedostatok empirických poznatkov o aktéroch života spoločnosti s dôrazom na ich vek. Jedným z možných prístupov by mal byť permanentný výskum medzigeneračných vzťahov, vrátane jeho explanácie a „message“ decíznym orgánom.

Resumé

Zatiaľ čo štúdie s problematikou ľudskej mladosti sú v oblasti výskumov veľmi rozmanité, dva prístupy sa bežne označujú ako „prechodové“ a tzv. „kultúrne“, skúmajúce kultúrne praktiky života mladých ľudí - najmä hudbu a „štýl“ - okrem iného i potenciálny politický obsah týchto praktík a ich úlohu pri tvorbe identity. Neraz sa stretávame aj s antagonizmami príp. ľahostajnosťou k výsledkom výskumov jedného alebo druhého prístupu.

V sociológii sme v sedemdesiatych až deväťdesiatych rokoch minulého storočia charakterizovali mládež ako sociálny jav a krízu identity a obdobie života medzi detstvom a dospelosťou, prevládajúcim „prechodovým“ prístupom. Dnes, koncom druhého decénia 21. storočia, sa musíme pýtať, či možno tieto poznatky aplikovať aj v súčasnosti. Tých, ktorých všeobecne nazývame mládež, ako aktéri sociálneho diania zohrávajú osobitnú úlohu, s prejavom ich vlastnej identity.

Woodman Dan a Bennett Andy v spolupráci s profesorkou Johanna Wyn¹⁷ uvádzajú, že je nevyhnutné využiť koncepcie generácie v mládežníckej sociológii (Youth Sociology). Koncept sociálnych generácií v mannheimovskej tradícii sa vrátila do centra pozornosti v štúdiu mládeže, keďže výskumy poskytujú tripartitné zameranie: na konkrétne životné šance, ktoré sa objavujú pre nové kohorty vzhľadom na meniace sa sociálne štruktúry a vzhľadom na kultúrne odpovede v nových subjektivitách, ktoré sa objavujú ako generácia

¹⁷ Profesorka Johanna Wyn, Centrum pre výskum mládeže, Melbourne School of Graduate School of Education, University of Melbourne, je autorkou mnohých monografií napr. *A GENERATION DISLODGED: WHY THINGS ARE TOUGH FOR GEN Y (2017)*, *Youth and society: Exploring the social dynamics of youth experience*, *Youth and generation: Rethinking change and inequality in the lives of young people* a ďalších.

nových výziev v životnom kurze. Takýto rámec uľahčuje súčasne uvažovanie o kultúrach a prechodoch medzi detstvom a dospelosťou mládeže. Obaja autori nabádajú vedcov (v oblasti generácie), aby sa pýtali, ako sa mení význam mládeže a dospelosti a pre koho a s akými výsledkami, ktoré vedú k životu rôznych skupín mladých ľudí.

Od čias svojej existencie ako sociálna skupina vstupujú mladí ľudia spôsobom života do vzťahov s vekovo odlišnými aktérmi a súčasne vytvárajú sociálny útvar, ktorý nazývame generácia s viacerými charakteristikami. „Sociológia generácií“ poskytuje rámec, ktorý najviac explicitne spája sociálne zmeny, mládež a životný kurz¹⁸. Ústredným tvrdením Woodmana, s ktorým je nevyhnutné súhlasiť, je že mladí ľudia budú čeliť dostatočne odlišným podmienkam, aké boli podmienky predchádzajúcich generácií, že mnohé hodnoty a normy pre život sa stávajú neistými a mladí ľudia sa musia prispôsobiť spôsobmi správania, ktoré budú mať dôsledky na celý životný cyklus.

Zdá sa, že bude nevyhnutné prehodnotiť univerzalitu pôvodného prístupu k obsahu pojmu mládež, rovnako tak ako aj prekonávať nedostatok empirických poznatkov o aktéroch života spoločnosti s dôrazom na ich spôsob života (kultúrny prístup). Jedným z možných prístupov by mal byť permanentný výskum medzigeneračných vzťahov, vrátane jeho explanácie a z nej vyplývajúci „message“ decíznym orgánom, so snahou o prekonanie priepasti medzi doterajšími prístupmi a zameriavať sa na pokusy prepracovať prístupy pomocou konceptu „generácie“.

Summary

In sociology, in the 1970s to the 1990s, we characterized youth as a social phenomenon and an identity crisis. Today, at the end of the second decade of the 21st century, we have to ask whether this knowledge can be applied today. A particular role as a social actor is played by the category of those we still call youth. Since their existence as a social group, they have entered into relationships with different age actors and at the same time create a social formation that we call a generation. It seems necessary to reassess the universality of the original approach to the content of the concept of youth as well as to overcome the lack of empirical knowledge about the actors of society's life with an emphasis on their age.

¹⁸ Uvádza Woodman, 2016

Literatúra

- BEZÁKOVÁ V. a kol. (2007) *Hodnotové orientácie mladých ľudí v procese transformácie spoločnosti*. Bratislava: Ústav pre výskum verejnej mienky pri Štatistickom úrade SR
- BOHNISCH, L. (1996) *Pädagogische Soziologie*. Weinheim: Juventa
- BOURDIEU, P. (1992, 2010). *Pravidla umění: vznik a struktura literárního pole*. Brno: Host
- EUROSTAT (2015) *Being young in Europe today*. Luxemburg: Publications Office of the European Union.
- ECARIUS, J. Hg., (1998) *Was will die jüngere mit der älteren Generation?* Opladen: Verlag für Sozialwissenschaften.
- FERCHHOFF, W. (2011) *Jugend und Jugendkulturen im 21. Jahrhundert. Lebensformen und Lebensstile*. Wiesbaden: Springer VS Verlag für Sozialwissenschaften
- FURLONG A. (2015) *Transitions, Cultures, and Identities: What Is Youth Studies?.* In: Woodman D., Bennett A. (eds) *Youth Cultures, Transitions, and Generations*. London: Palgrave Macmillan, Dostupné na https://doi.org/10.1057/9781137377234_2
- GERMUŠKOVÁ, M. (2014) *Slovenská a svetová literatúra v tvorivých interpretačných procesoch*. Prešov: Prešovská univerzita
- GIESECKE, H. (1997) *Die pädagogische Beziehung*. Weinheim: Juventa
- GOFFMAN H. (1971) *Stigma*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. Český prekl. Praha: Slon 2003.
- HELVE, HOLM. (2017) *Contemporary Youth Research: Local Expressions and Global Connections*, Routledge
- HONDRICH, K.O. (2001) *Der Neue Mensch*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- HORNSTEIN, W. (1989) *Entstehung, Wandel , Ende der Jugend*. In: Markefka, M. und Nave-Herz (Hrsg.), *Handbuch der Familien- und Jugendforschung (s. 3 – 18)*. Neuwied: Luchterhand.
- KOHLI, M. (1985) *Die Institutisierung des Lebenslauf*. In: *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, číslo 37, s. 1 -7
- LEISERING, L. (2003) *Gouvernement and the life course*. In: Mortimer, J.T. und Shanahan (vyd.) *Handbook of the life course* (s. 205 – 225). New York: Kluwer.
- MAFFESOLI, M., (2002) *O nomádsvi*, Praha: Prostor, 2002
- MACHÁČEK L. (2002) *Občianska participácia a výchova k európskemu občianstvu*. In: *Sociológia* roč. 34, č. 5, str. 461 - 482
- MACHÁČEK L. (2005) *Slovenská mládež: Test elementárnych znalostí o politike a demokracii*. In: *Pedagogická orientace 2*, 2005, s.15-21

- MANNHEIM, K. (1984) »Das Problem der Generationen«, In: Mannheim, K. Wissenssoziologie. Auswahl aus dem Werk, Berlin/Neuwied 1984, S. 509-565. In: *Kölner Vierteljahreshefte für Soziologie*, 2 (1928).
- MITTERAURER, M. (1986) *Sozialgeschichte der Jugend*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- ONDREJKOVIČ, P. (2017) Čo sú sociálne vedy. Nejednoznačnosť a veľká variabilita významu pojmu sociálne I., II. In: *E-pedagogium*, 3, 2017
- ONDREJKOVIČ, P. (1998) *Úvod do sociológie výchovy. Teoretické základy sociológie výchovy a mládeže*. 2. rozšírené a prepracované vydanie. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1998
- ONDREJKOVIČ, P. (2002) *Globalizácia a individualizácia mládeže. Negatívne stránky*. Bratislava: Veda 2002, s. 132
- ONDREJKOVIČ, P. (2011), Sociálny a kultúrny kapitál ako sociálne hodnoty, normy a ciele vo výchove a vzdelávaní. In: *Pedagogika.sk*, roč. 2, 2011, č. 4.
- ŠMAUSOVÁ, G. (2002): Proti tvrdošijné predstave o ontické povaze gender a pohlaví. In: *Sociální studia* 7, 2002, FSS MU, Brno
- Štatistické analýzy a informácie*, Štatistický úrad SR, Bratislava, 1997, Vol. 34 (No. 5: 461-482)
- WHITE, R., WYN J., ROBARDS B. 2016 *Youth and Society*. Oxford University Press
- WOODMAN, D, BENNETT, A. (Eds.) 2015 *Youth Cultures, Transitions, and Generations Bridging the Gap in Youth Research* 2015, London: Palgrave Macmillan UK
- WOODMAN D. (2016). *The sociology of generations and youth studies*. London: Routledge Handbooks Online. Dostupné na https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315753058.ch3#ref3_1
- ZUBALOVÁ, M., ZVALOVÁ, M. a kol. 1994 *Mládež SR, jej hodnotová orientácia a spôsoby trávenia voľného času*. Štatistické analýzy a informácie, Bratislava: Štatistický úrad SR, apríl 1994.